

Зауваження та пропозиції Національної асоціації адвокатів України до проекту Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо врегулювання спору за участю судді на стадії підготовчого провадження у сімейних та трудових спорах» № 10447 від 30.01.2024

Національна асоціація адвокатів України (далі – НААУ) опрацювала проект Закону України «Про внесення змін до Цивільного процесуального кодексу України щодо врегулювання спору за участі судді на стадії підготовчого провадження у сімейних та трудових спорах» (далі – Законопроект), за результатами аналізу якого вважає за доцільне висловити такі зауваження та пропозиції до нього.

1. Законопроект виключає можливість врегулювання спорів за участю судді у сімейних і трудових спорах, які розглядаються за правилами спрощеного позовного провадження.

Станом на сьогодні позовне провадження поділяється на справи, які розглядаються за правилами:

- 1) загального позовного провадження;
- 2) спрощеного позовного провадження.

Загальне позовне провадження призначене для розгляду справ, які через складність або інші обставини недоцільно розглядати у спрощеному позовному провадженні (абзац шостий частини четвертої статті 19 ЦПК України).

Спрощене позовне провадження призначене для розгляду, зокрема:

- 1) малозначних справ;
- 2) справ, що виникають із трудових відносин;
- 3) справ про надання судом дозволу на тимчасовий виїзд дитини за межі України тому з батьків, хто проживає окремо від дитини, у якого відсутня заборгованість зі сплати аліментів та якому відмовлено другим із батьків у наданні нотаріально посвідченої згоди на такий виїзд;
- 4) справ незначної складності та інших справ, для яких пріоритетним є швидке вирішення справи (частина четвертої статті 19 ЦПК України).

Згідно з пунктами 3, 4 частини шостої статті 19 ЦПК України малозначними справами є:

- 3) справи про стягнення аліментів, збільшення їх розміру, оплату додаткових витрат на дитину, стягнення неустойки (пені) за прострочення сплати аліментів, індексацію аліментів, зміну способу їх стягнення, якщо такі вимоги не пов'язані із встановленням чи оспорюванням батьківства (материнства);
- 4) справи про розірвання шлюбу.

Аналогічні за змістом норми зазначені у статті 274 ЦПК України.

Отже, станом на сьогодні **всі трудові спори та абсолютна більшість сімейних спорів розглядаються судами в порядку спрощеного позовного провадження.**

Особливості спрощеного позовного провадження передбачені статтею 279 ЦПК України. До них за Законом належать:

1) відсутність підготовчого засідання як стадії судового процесу.

Це визначають:

- частина друга статті 279 ЦПК України, згідно з якою *«розгляд справи по суті в порядку спрощеного провадження починається з відкриття першого судового засідання або через тридцять днів з дня відкриття провадження у справі, якщо судові засідання не проводиться»;*

- абзац другий частини третьої статті 279, де зазначено, що *«підготовче засідання при розгляді справи у порядку спрощеного провадження не проводиться»;*

2) справа може розглядатися без повідомлення сторін за наявними у справі матеріалами за відсутності клопотання будь-якої зі сторін про інше. При цьому навіть за наявності такого клопотання суд може відмовити сторонам у виклику (частини п'ята, шоста статті 279 ЦПК України).

Отже, мова йде про підготовче провадження як стадію загального позовного провадження, яка виключена як стадія у спрощеному позовному провадженні.

Вирішувати спір за участю судді у справах спрощеного провадження можливо лише, якщо:

1) або позивач заявить таке клопотання одночасно з позовом і відповідач погодиться;

2) або відповідач подасть таке клопотання одночасно з відзивом на позовну заяву і позивач погодиться.

У переважній більшості випадків позивачі не готові подавати таке клопотання, проте наразі мають таке право.

Законопроект, на жаль, звужує права сторін, оскільки:

1) розширює перелік дій суду лише під час підготовчого провадження (зміни до статті 189 ЦПК України);

2) визначає обов'язковість врегулювання спору за участю судді у сімейних і трудових спорах лише на стадії підготовчого провадження (зміни до статті 201 ЦПК України), виключаючи таким чином врегулювання спору за участі судді у справах, які розглядаються в порядку спрощеного позовного провадження;

3) не узгоджує інші норми ЦПК України, зокрема, не вносить змін до статей 19 та 274 ЦПК України та інших норм Кодексу.

Вирішенням питання могло б бути законодавче запровадження стадії підготовчого провадження для всіх без винятку сімейних і трудових спорів, проте Законопроект цього не пропонує.

Таким чином, у разі прийняття Законопроекту у запропонованій редакції виникне неузгодженість між новими нормами та положеннями статей, які регулюють розгляд справ у порядку спрощеного позовного провадження, а у трудових і сімейних спорах, які мають розглядатися в рамках спрощеного позовного провадження, фактично виключає можливість врегулювання спору за участю судді, що буде дискримінаційним за предметною ознакою.

II. Щодо запровадження обов'язковості стадії врегулювання спору за участю судді в сімейних і трудових справах

Врегулювання спору судом є правом сторін, яке реалізується за спільною згодою. У той же час запровадження обов'язковості врегулювання спору за участю судді поставить суд у незвичне та невластиве його процесуальній природі становище.

НААУ виходить із того, що концепція судочинства будь-якої цивілізованої країни в усі часи існування людства полягає в тому, що суд – незалежний, безсторонній арбітр, який керується нормами права, аналізуючи обставини справи.

Це обличчя судочинства, яке закріплене і в Конституції України, і в ЦПК України.

Водночас трудові та сімейні спори – це спори про людські відносини, де, окрім норм права, панує дуже багато людських емоцій, образ і невдоволення. Як правило, якщо вже справа дійшла до суду, то у 80 % випадків сторони не бачать шляху для примирення. Яким стане обличчя суду, який стане обов'язково примушувати сторони до миру всупереч їх згоді? З виразом прохання? На тлі міжособистісного конфлікту спонукання суду до примирення проти волі сторін буде виглядати жалюгідним.

Крім того, на думку НААУ, запровадження обов'язкового врегулювання спору за участю судді за галузевим принципом є недоцільним, несправедливим і дискримінаційним відносно усіх інших спорів.

Можливо, більш доцільним було б виокремлення певних категорій підгалузевих спорів, де врегулювання спору за участю судді було б обов'язковим. Проте підґрунтям для запровадження такої ініціативи мав би стати статистичний аналіз результатів розглянутих справ за різними категоріями спорів у різних регіонах України принаймні за період з 2022 року, оскільки з цього часу Україна живе у новому режимі і ця реальність є відмінною від тієї, яку ми мали 23 лютого 2022 року.

Також можливо запровадити врегулювання за участі судді як обов'язкове за умови, що про це просить (заявляє відповідне клопотання) хоча б один з учасників справи – позивач чи відповідач. У цьому разі у суду принаймні були б правові та фактичні підстави для такого кроку.

III. Продовження підготовчого судового засідання тим самим суддею

Дискусійними є запропоновані норми про продовження підготовчого провадження тим же суддею після того, як він візьме участь у врегулюванні спору за своєю участю (абзац другий частини 2¹ статті 189, абзац другий частини 1¹ статті 201 ЦПК України в редакції Законопроекту).

Відповідно до частини першої статті 204 ЦПК України:

«Врегулювання спору за участю судді припиняється:

1) у разі подання стороною заяви про припинення врегулювання спору за участю судді;

2) у разі закінчення строку врегулювання спору за участю судді;

3) за ініціативою судді у разі затягування врегулювання спору будь-якою із сторін;

4) у разі укладення сторонами мирової угоди та звернення до суду із заявою про її затвердження або звернення позивача до суду із заявою про залишення позовної заяви без розгляду, або в разі відмови позивача від позову чи визнання позову відповідачем».

Частина четверта статті 204 ЦПК України визначає: *«4. У разі припинення врегулювання спору за участю судді з підстав, передбачених пунктами 1-3 частини першої цієї статті, справа передається на розгляд іншому судді, визначеному в порядку, встановленому статтею 33 цього Кодексу».*

Якщо говорити образно, то нинішня редакція ЦПК України дозволяє тому ж самому судді виключно фіксацію припинення судових «бойових дій» між сторонами, адже мирова угода, залишення позову без розгляду, відмова позивача від позову, визнання відповідачем позову – це мирне врегулювання спору, просто виражене в різних процесуальних формах.

В усіх інших випадках ЦПК України одразу унормовує заміну складу суду, адже стаття 33 ЦПК України розкриває саме процедуру перерозподілу справи та визначення нового складу суду.

Чому так відбувається? Тому що процедура врегулювання спору суддею визначена у статті 203 ЦПК України, і вона передбачає, що суддя спілкується зі сторонами як одночасно на спільних нарадах, так і окремо на закритих нарадах.

Після таких нарад суд вже знає не лише всі документальні аргументи сторін, а й усю «внутрішню кухню справи», включаючи внутрішні мотиви, цінності, переконання та позапроцесуальні аргументи учасників спору. У переважній більшості на підставі отриманих знань суддя у своїй голові вже виносить рішення у справі.

Цей фактор неможливо виключити або його уникнути. У процедурі врегулювання спору за участі судді останній, як фахівець у галузі права, застосовує свій професійний досвід у вирішенні конфліктів, безсторонність та знання судової практики для вдалої дискусії сторін, пошуку улагодження конфлікту поза процедурою судового розгляду, хоча і в стадії судового провадження. А от норми права неможливо застосовувати, не знаючи всіх обставин справи.

Звісно, у разі продовження розгляду підготовчого провадження тим самим суддею отримані знання не будуть фігурувати в ухвалах, які суд виноситиме на стадії підготовчого провадження. Але вони будуть фігурувати в голові у судді і впливатимуть на його безсторонність і внутрішнє переконання, бо навіть найдосвідченіший суддя не перестає бути людиною.

Отже, за обставин повного розуміння судом всіх аргументів сторін судді як людині буде складно залишатися безстороннім.

Саме передбачаючи такий розвиток подій, законодавець визначив, що участь судді у врегулюванні спору у випадку недосягнення сторонами мирного врегулювання спричиняє його заміну. І саме тому законодавець передбачив обмеження надалі участі судді не лише у цьому конкретному процесі, а й у розгляді цієї справи по суті або перегляді будь-якого ухваленого в ній судового рішення (частина друга статті 37 ЦПК України).

І саме тому відповідно до частини другої статті 36 ЦПК України надалі участь судді у спорі на будь-якій стадії процесу є підставою для відводу судді.

Варто зауважити, що підготовче засідання – важлива стадія судового процесу, яка є визначальною для усього наступного розгляду справи, у тому числі і зібрання доказів у ній, а тому це має робити неупереджений арбітр.

НААУ вважає, що встановлений порядок має не лише логіку, а й базується на засадах судочинства, закріплених статтею 129 Конституції України, яка визначає, що саме рівність усіх учасників судового процесу перед законом і судом; змагальність сторін; свобода в наданні ними суду своїх доказів і доведення перед судом їх переконливості є основними засадами українського судочинства.

Підсумовуючи вищезазначене, НААУ вважає, що в цілому Законопроект підіймає дуже важливе питання, проте для того, аби він відповідав Конституції України та іншим нормам ЦПК України, було б доцільним узгодити нові норми з існуючими та прибрати норми, які є дискримінаційними, враховуючи викладені зауваження НААУ.

Правовий аналіз було здійснено головою Комітету НААУ з питань цивільного права та процесу Олегом Простибоженком і членкинею цього Комітету Анною Ляшенко.